

"Daire-i imkânda ne kadar eşya var, o eşyaya gayet kolay vücud giydirebilir." cümlesini izah eder misiniz?

"**Mümkin**", olup olmaması eşit olan, denk olan demektir. İnsan bir cümleyi yazmayı zihninde kurduğunda o cümle bir bakıma yokluktan kurtulmuştur, ama henüz yazı değildir. Bu cümleyi yazıp yazmamak insanın iradesine tâbidir; onu yoklukta da bırakabilir, varlığa da çıkarabilir. İşte bu cümlenin varlığı **daire-i imkândadır**.

Yazıldıktan sonra da cümlenin "**mümkün olma**" özelliği devam eder. Az önce yazılıp yazılmaması eşitti; yazılması yazılmamasına tercih edildi, o da vücut buldu. Şimdi de yine imkân dairesindedir, silinebilir de, varlığı devam da edebilir.

"**Daire-i imkânda ne kadar eşya var**" ifadesindeki, "**var**" kelimesi, eşyanın ilm-i ilâhideki varlıklarını ifade eder. Bediüzzaman Hazretlerinin, "**İnsan şunun-u ilâhînin bir mikyasıdır.**" cümlesinden hareketle şöyle düşünebiliriz:

Birisi bize, "*Dağ yazmak mı daha kolaydır, taş yazmak mı?*", yahut "*Güneş yazmak mı daha rahattır, lâmba yazmak mı?*" diye sorsa, bu soruyu saçma buluruz.

Ve soru sahibine deriz ki: Güneş lâmbadan büyüktür, ama benim ilmime göre değil; ben ikisini de aynı kolaylıkla bilirim. Ben "*iki kere ikinin dört olduğunu*" da, "*dokuz kere dokuzun seksen bir olduğunu*" da aynı kolaylıkla bilirim. Seksen bir dörtten büyük olmakla benim ilmimde daha fazla yer tutacak ve beni güçlüğü düşürecek değildir.

Eşyanın büyüklükleri, küçüklükleri, az ve çok oluşları birbirlerine göredir ve kendi aralarında geçerlidir. İlâhî ilim azla çoğu, büyükle küçüğü bir bildiği gibi, ilâhî kudret de bunları aynı kolaylıkla yazar, vücuda getirir.

Allah'ın varlığı vacib, mahlûkatınki ise mümkündür. Mümkünün vacip nazarında varlığı o kadar zayıftır ki, Vahdetü'l-vücutçular, Üstad'ın ifadesiyle onları "**vücut ismine lâayık görmemişler.**"

Vacib; ezeli ve ebedîdir. Varlığı kendi zâtından olduğu için evveli de yoktur, âhiri de. **Mümkünün ise** hem evveli vardır, hem âhiri. Öyle ise mümkün sınırlıdır, vacibin sıfatları ise sonsuzdur. Sonsuz yanında azla çoğun, büyükle küçüğün farkı olmaz. Biz, "**koca semâ**" derken, kendi cirmimizi ve cismimizi esas alırız. Allah'ın kudreti nazarında ne semâ büyüktür, ne atom küçük. İkisini de aynı kolaylıkla yazar ve siler.